Jordbrugsøkonomisk forskning

Af *Niels Kærgård*

1. Nogle principielle betragtninger om jordbrugsøkonomi

Man kan diskutere lang tid, hvad man skal forstå ved en videnskabelig disciplin og ved et fag. Dette er næppe særlig frugtbart, så meget mere som meget af den bedste forskning netop er startet i ingenmandsland mellem forskellige etablerede discipliner. Om jordbrugsøkonomi er en selvstændig disciplin skal derfor ikke tages op her.

Det ligger imidlertid rimeligt fast, at der indenfor økonomien er en lang række forskellige specialer med egne tidsskrifter, foreninger og konferencer; nævnes kan f.eks. økonometri, finansvidenskab, arbejdsmarkeds- og socialpolitik, international økonomi o.s.v. Et sådant område er jordbrugsøkonomien. Man har egne foreninger som *European Association of Agricultural Economists* og egne tidsskrifter som *Journal of Farm Economics, American Journal of Agricultural Economics, Journal of Agricultural Economics* og *European Review of Agricultural Economics*. Her i landet har vi haft *Det kgl. Danske Landhusholdningsselskab* siden 1769 og *Tidsskrift for Landøkonomi* siden 1815.

Jordbrugsøkonomi, landøkonomi eller hvad man nu vil kalde det, er altså en meget gammel disciplin. Faktisk er den så gammel, at dens historie går tilbage til før, faget økonomi fik det indhold, det har i dag. I 1700-tallet blev der i flere lande oprettet en række professorater i en kombination af botanik og økonomi (jvf. Kærgård, 1995). Denne kombination er vel snarest, hvad vi i dag ville kalde jordbrugsøkonomi.

Hvor andre økonomiske discipliner således i nyere tid er udspaltet fra den generelle økonomi (både økonometri og makroøkonomi er f.eks. "opfundet" af nordmanden Ragnar Frisch i mellemkrigstiden), og således er børn af den generelle økonomi, så er jordbrugsøkonomien nærmest fader til både økonomien og botanikken, som omkring 1800 udspaltedes fra den gamle brede landøkonomi.

Men selvfølgelig er moderne jordbrugsøkonomi også en specialiseret videnskab. I dag kan ingen jo have et bredt kendskab til både økonomi, botanik, agerdyrkning m.v. Moderne jordbrugsøkonomi er således en økonomisk disciplin, der analyserer de særlige teoretiske og praktiske problemer, der er relateret til jordbrugsproduktion. Jordbrugsproduktion er karakteriseret af en række helt specielle forhold. For det første spiller produktionsfaktoren jord en central rolle. Denne produktionsfaktor er karakteriseret ved en given lokalisering. Jordbrugsproduktion er spredt ud i et "jævnt lag" over landskabet. Jordbrugsproduktion kan altså ikke stables i et højhus i byerne. Det gør, at

regionaløkonomi og lokaliseringsteori har en naturlig relation til jordbrugsproduktion. J.H. von Thünen (1783-1850) er således et ægte barn af jordbrugsøkonomien.

Jordbrugsproduktion, hvad enten det er husdyrproduktion eller agerdyrkning, er baseret på biologiske processer, som økonomisk set er karakteriseret ved at tage tid (vi høster kun om efteråret og køers drægtighedsperiode er 9 måneder) og ved at være underkastet en eksogen usikkerhed (klimaafhængig, sygdomsudsat o.s.v.). Tidsforsinkelsen kræver dynamiske analyser, og det er således intet tilfælde, at den gamle prisdannelsesteori, spindelvævsteorien, altid eksemplifiseres ved jordbrugsproduktion. Den eksogene stokastik er en af årsagerne til, at mange af økonometriens og den økonomiske statistiks fædre skal findes indenfor jordbrugsøkonomernes kreds.

Jordbrugsproduktionen er også præget af en høj grad af fælles og forenet produktion. Har man køer, får man både mælk og kød, og korn kan ikke produceres uden halm. Samtidig er de forskellige produktioner knyttet sammen. Biprodukterne fra smør- og osteproduktion (skummetmælk og valle) bruges til svinefoder. Dyrene får foder fra planteproduktionen, og dyrene leverer naturgødning til planterne. Dette giver en forbindelse fra jordbrugsøkonomien til miljøøkonomien. Netop den forenede produktion giver biprodukter, som man måske vanskeligt kan udnytte, og som derfor skaffes af vejen på en måde, der belaster miljøet.

Endelig er produkterne i høj grad (specielt før køleteknikken og vakuumpakningernes tid) fordærvelige, og samtidig er fødevarer, hvad økonomerne kalder et nødvendighedsgode, d.v.s. det er begrænset, hvad vi kan spise, og efterspørgslen stiger derfor ikke uden videre særlig meget selv om priserne falder, og indkomsterne stiger. Det bevirker, at produktivitetsstigninger og prisfald ikke resulterer i større stigninger i den efterspurgte mængde. Det er et hovedargument bag det, der er kaldt landbrugets trædemølle.

Disse grundlæggende forhold medfører forskellige karakteristika ved erhvervet. F.eks. giver jordens særlige beskaffenhed som produktionsfaktor (det at jord ikke kan stables) anledning til mange spredte og relativt små bedrifter. En sådan struktur med en lille bedrift langt fra byerne gav før bilens tid anledning til et specielt arbejdsmarked med små beskæftigelsesmuligheder for landbofamilierne udenfor erhvervet selv.

Jordbrugsøkonomien er altså et specielt område af økonomien; et område hvor specielle teorier er udviklet, men hvor navnlig forbindelsen mellem teori og praksis er tæt. Det er teorier for et bestemt konkret erhverv med dets karakteristika.

Men selv om det er et specielt område af økonomien, så er det økonomi. Og økonomien, i hvert fald i Danmark, har undergået en kraftig forandring i de seneste årtier. I næste afsnit skal ses på nogle tendenser indenfor den generelle økonomi, og derefter skal der så vendes tilbage til jordbrugsøkonomien og dens mere aktuelle situation.

2. *Økonomiske videnskabsmænd*

Ved en række tidligere lejligheder har jeg redegjort for, hvordan økonomien er blevet mere og mere specialiseret (Kærgård, 1991 og 1997). Her skal dette illustreres ud fra forskernes uddannelse. Vi er uden nogen stor debat ved at bevæge os fra et traditionelt kontinentaleuropæisk system med kandidatgrad og doktorgrad som hjørnestene til et amerikansk system med bachelor- og ph.d.-grad som hjørnestene.

Det gamle kontinentaleuropæiske uddannelsessystem byggede på en kandidatgrad, som blev taget på 5-7 år. Midt i studiet var der en 1. dels eksamen eller senere nogle årsprøver, men de gav ingen selvstændig erhvervskompetence. Efter en sådan kandidatgrad fik folk ansættelse i den offentlige eller private sektor. Var de dygtige, nysgerrige og ambitiøse kunne de samtidig gå og pusle med videnskabelige udredninger, i bedste fald en disputats som blev skrevet i fritiden, evt. kombineret med nogle stipendier og lidt orlov i hovedstillingen. Disputatsarbejdets afslutning var typisk noget der skete i 40-års alderen. Med en disputats i ryggen var man så moden til et professorat.

Dette karriereforløb kan eksemplificeres med en række konkrete karriereforløb blandt økonomiske professorer fra perioden 1960-70, jvf. tabel 1. Alle har været mindst 5 år udenfor universitetsverdenen og 7 af dem i over 10 år. Søren Gammelgård topper listen med 22 år i Monopoltilsynet.

Et sådant system med en bred kandidatuddannelse som uddannelsesmæssig basis, og en betragtelig praktisk erhvervserfaring selv for professorer i teoretisk økonomi er i hastig ændring.

Det er allerede ændret på professorsiden. En kraftig vækst i antallet af ikke-professorale forskerstillinger gør, at det i dag hører til sjældenhederne, at lektorer og professorer har erhvervserfaring uden for forskningsverdenen. Af de nationaløkonomiske professorer, der er ansat ved de højere læreanstalter i 1990'erne, er der ingen med over 6 års erhvervserfaring udenfor undervisningssektoren, og langt de fleste har slet ingen sådan erfaring (Jesper Jespersen og Søren Bo Nielsen med hhv. 6 og 3 års erfaring i Det Økonomiske Råds sekretariat er dem med længst ikke-universitær ansættelse).

Tabel 1: Ti eksempler på økonomiske professorers karriereforløb

Navn	Professorperiode	Administrativ erfaring
Søren Gammelgård	Handelshøjskolen Århus 1960-82	Monopoltilsynet 1938-60
Svend Aage Hansen	Københavns Universitet 1966-88	Danmarks Statistik 1946-66
Jørgen S. Dich	Århus Universitet 1950-72	Social- og Statsministeriet 1930-49
Niels Lindberg	Landbohøjskolen	Arbejderbevægelsen

	1955-71	1937-45 Cleo-sko 1947-54
Sven Danø	Københavns Universitet 1966-92	Boligministeriet 1947-61
Mogens Boserup	Københavns Universitet 1970-78	Nationalbanken 1935-37 Danmarks Statistik 1937-47
Poul Milhøj	Handelshøjskolen Kbh. 1963-91	Danmarks Statistik 1948-58
Carl Iversen	Københavns Universitet 1939-67	Dagbladet Børsen 1920-1930
Erik Hoffmeyer	Københavns Universitet 1959-64	Nationalbanken 1951-54
Erling Olsen	Københavns- og Roskilde Universitet 1970-82	Økonomiministeriet 1954-59

Kilde: Diverse årgange af Kraks blå bog

Denne udvikling har også sat sig spor i uddannelserne. Man prøver helt åbenbart på mange områder at tilpasse sig det amerikanske uddannelsessystem. Her er det ikke kandidat- og doktorgrad, der er hovedhjørnestenene, men bachelor- og ph.d. graderne. Man tager en kort ret bred BA-grad på ca. 3 år, og så kan man enten i en ung alder begynde på en erhvervskarriere med en meget målrettet uddannelse udenfor universiteterne eller gå videre med en ph.d.-grad, som så kan give ansættelse i en forskerstilling eller i større virksomheders analyseafdelinger.

Her i landet har man nu prøvet at gøre ph.d.-graden til obligatorisk krav til forskerstillinger ved både universiteter og sektorforskningsinstitutter, og der er ingen tvivl om, at ph.d.- graden allerede har erstattet doktorgraden som hjørnesten i forskningsuddannelsen.

Det er lidt mere tvivlsomt med BA-graden. Det er søgt at give den en mere markant plads i uddannelsessystemet, men arbejdsmarkedet har ikke for alvor accepteret den, bl.a. fordi vi fra gammel tid har en række mere målrettede og praktisk orienterede mellemlange uddannelser. Adgang til ph.d.-studier er dog i visse fag almindelig uden en afsluttet kandidatgrad.

Det hele trækker i retning af en tidligere specialisering (allerede lige efter en BA-grad) og en mindre praktisk orientering blandt universitetslærerne.

Nogle vil hertil indvende, at man i udlandet har en livlig udveksling af medarbejdere frem og tilbage mellem universiteter og erhvervsvirksomheder (også der hvor man længe har haft ph.d.- og BA-grader som i USA). Dette skal nok ses som et udslag af erhvervsstrukturen. Vi har her i landet meget få rigtigt store virksomheder, og det er derfor meget få virksomheder, der har så specialiserede analyse- og forskningsafdelinger, at de kan beskæftige forskere i stillinger, der er sammenlignelige med universitetsforskernes. Vi er derfor på vej til at øge gabet mellem universitetsforskningen og den

omgivende verden. Normalt uden at det sker særlig bevidst. Det sker som følge af tilforladelig slagord om højnelse af kvaliteten i forskeruddannelserne og internationalisering af uddannelserne og forskningsverdenen.

3. Jordbrugsøkonomiens specielle problemer

Et anvendt økonomisk fagområde som jordbrugsøkonomi kommer let specielt i klemme, hvis tendensen inden for økonomien, som beskrevet i forrige afsnit, går væk fra det anvendelsesorienterede og over mod det mere teoretiske. Det gælder specielt, hvis området er så lille, at det i betydelig udstrækning må leve på andres præmisser.

Dansk jordbrugsøkonomi har altid været anvendelsesorienteret. Økonomer fra KVL og Jordbrugsøkonomisk Institut har i årtier holdt et væld af foredrag i landbruget og deltaget i mangfoldige kommissioner og udvalg om dansk landbrugs problemer. Det har måske i perioder set lidt tyndere ud med den internationale publicering.

En situation, hvor god økonomi bliver vurderet på antallet af publikationer i internationale tidsskrifter og antallet af gange, man bliver citeret i udenlandske tidsskrifter, kommer anvendte fagområder let i klemme. Og det var vel i høj grad det, der skete med den internationale evaluering af dansk jordbrugsforskning i 1992.

Samtidig er specialiserede videregående uddannelsesmuligheder i jordbrugsøkonomi her i landet en helt ny foreteelse. Cand.oecon.agro.-uddannelse er fra 1992, og antallet af ph.d.-grader indenfor området er endnu yderst beskedent.

Der er ingen tvivl om, at det var en rigtig satsning, når man efter den internationale evaluering besluttede at styrke kvaliteten målt med international alen, d.v.s. ved bl.a. internationale publikationer. Men det kan hurtigt gå sådan, at problemet i stedet bliver kontakten til den danske virkelighed.

Der er sket meget med jordbrugsøkonomien siden den internationale evaluering. Man kan blot se på KVLs lektorer og professorer i økonomi jvf. tabel 2.

Tabel 2: KVL's Sektion for Økonomi: Lektorernes og professorernes uddannelse

	1992	1998
Uddannet på KVL i jordbrugsøkonomi	6	3
Universitetsuddannelse i generel økonomi	4	8
Udenlandske uddannelser	1	2

Note: Kun økonomer er medtaget; sektionen omfatter også 2 jurastillinger

Med så lille et miljø, som der er tale om, er det en næsten håbløs opgave at være centralt placeret i den danske jordbrugspolitiske debat og samtidig være med ude ved den internationale forskningsfront, og der publicere i de førende tidsskrifter. Det er i hvert fald ekstremt vanskeligt at skræve så vidt uden at bukserne revner. Hvordan det er lykkedes, skal diskuteres i det følgende.

4. Resultaterne

Hvordan klarer KVL's økonomer så de mangesidige krav? Det er det naturligvis svært at måle, og en større undersøgelse falder udenfor dette papirs rammer. Så her skal blot vises nogle få simple optællinger, som man ikke skal lægge for meget i (nogle alternative opgørelser findes i Kærgård, 1996). For at begrænse analysen til noget overkommeligt er kun medtaget professorer i økonomi. Af dem er der 43 i Danmark.

Disse 43 er slået op i de danske folkebibliotekers artikeldatabase, der indeholder artikler og større interview i 8 landsdækkende aviser (Berlingske Tidende, Jyllandsposten, Politiken, Børsen, Aktuelt, Information og Kristelig Dagblad) samt i en lang række danske tidsskrifter, bl.a. alle de mere kendte. Der er optalt alle indlæg, den pågældende selv har medvirket ved, derimod ikke andres anmeldelser af den pågældendes bøger. Der er heller ikke medtaget bøger, den pågældende har redigeret, men ikke selv bidraget til (derimod tælles indlæg i sådanne bøger inkl. indledninger m.v. med). Der er medtaget bidrag fra perioden 1/1 1991 til 15/10 1998. I databasen er kun registreret forfatternavn, titel på indlægget og mediet. Der kan for professorer med almindelige navne være tvivl om visse publikationer (f.eks. er der både en meget skrivende professor og en stærkt produktiv journalist, der hedder Jesper Jespersen).

Tilsvarende er den internationale tidsskriftsdatabase ECONLIT gennemgået for perioden 1991-1998 (oktober), og antallet af artikler i internationale publikationer (tidsskrifter eller monografier) talt op. Nationaløkonomisk Tidsskrift, Working Papers og monografier udgivet i Danmark er ikke medtaget. Også her er kun medtaget egne bidrag i værker, den pågældende har redigeret. Også her er der en række måleproblemer, f.eks. er det vanskeligt at vide, hvordan danske bogstaver registreres, hvad hedder Søgård eller Kærgård på engelsk?

Med alle disse forbehold, der kan medføre en række fejl, fremkommer resultatet i tabel 3.

Tallene er tegnet op i figur 1. Hvis man ikke vil veje danske og udenlandske publikationer sammen, kan man kun sige, at Aarhus Universitet klarer sig bedre end Københavns Universitet, idet Aarhus har højere produktivitet både i Danmark og internationalt. For alle andre grupper gælder, at de er usammenlignelige, idet en højere produktion af det ene produkt modsvares af en mindre produktion af det andet. KVL er den af samtlige grupper, der i højeste grad har satset på det danske, men er ikke meget dårligere end Odense Universitet og Universitetscentrene på det internationale område (Odense Universitet og KVL er fuldstændig ens).

Tabel 3: Danske økonomiske professorers produktivitet 1991-1998.

Læreanstalt	Antal professorer i økonomi	Gennemsnitlig antal internationale publikationer pr. professor	Gennemsnitlig antal danske indlæg pr. professor
Københavns Universitet	11	6,9	12,8
Aarhus Universitet	7	10,7	14,7
Handelshøjskolerne i København og Aarhus	10	4,6	15,7
AUC og RUC	7	3,0	19,6
Odense Universitet	5	2,0	27,0
KVL	3	2,0	27,7

Kilde: Dansk artikeldatabase og EconLit.

Tallene skal som nævnt tages med alle mulige forbehold. Der er mange muligheder for fejl. Men det synes dog klart, at det er vanskeligt at rangere de danske læreanstalter efter produktivitet; det er derimod tydeligt, at Københavns og Aarhus Universitet (og specielt Aarhus Universitet) har valgt en mere international orientering end de øvrige læreanstalter. De andre læreanstalter er derimod mere orienteret mod den danske debat. Ingen danske læreanstalter sakker håbløst bagud på det økonomiske område. Mere præcise konklusioner ville kræve en større undersøgelse, og selvfølgelig bør andre grupper end professorer medtages, men det vil udvide undersøgelsens omfang betydeligt; dels er antallet af personer, der skal analyseres, meget større, dels skal der korrigeres for ansættelsestidspunkt, hvor man for professorer kan antage, at alle har været ved forskning i hele perioden 1991-98.

Fig. 1: Danske økonomiske professorers produktivitet 1991-98.

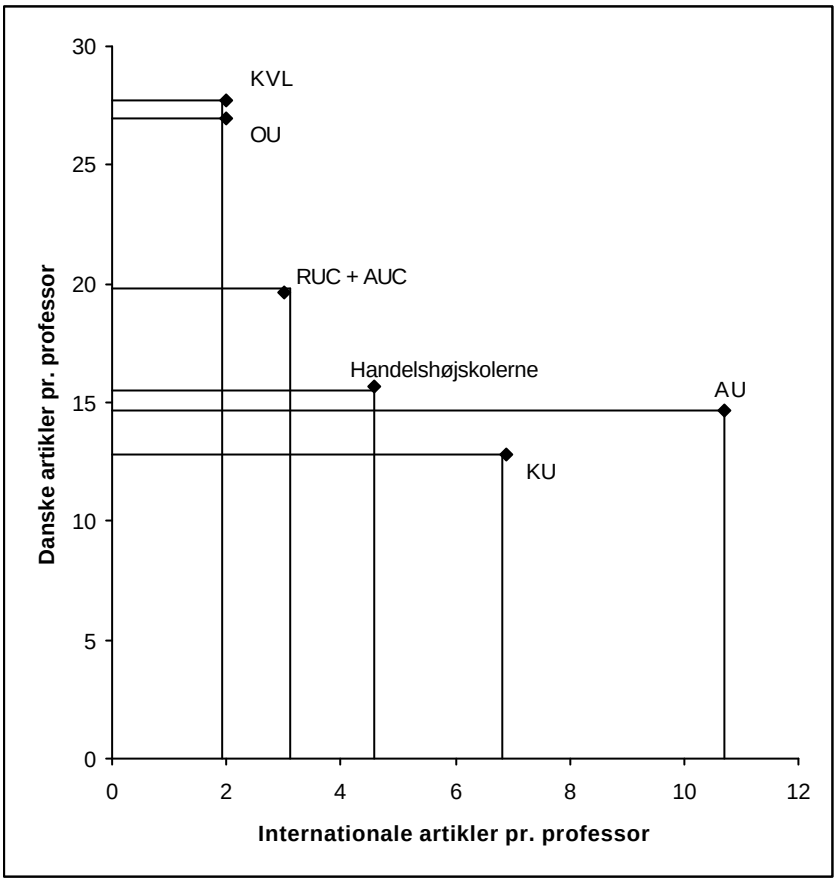

Kilde: Dansk artikeldatabase og EconLit.

Her skal det blot fastslås, at på trods af alle de vanskeligheder jordbrugsøkonomien slås med, jvf. de forrige afsnit, så sakker KVLs jordbrugsøkonomiske forskere ikke bagefter de økonomiske forskerne ved de øvrige universiteter med hensyn til publiceringsaktivitet.

Referencer

Kærgård, Niels (1991): Fagdiscipliner, tværvidenskabelighed, videnskabelige trends og økonomisk historie, **Nationaløkonomisk Tidsskrift**, bind 129, side 339-346.

Kærgård, Niels (1995): Dansk jordbrugsøkonomis første generation: Økonomi og botanik i 1700-tallet, **Nationaløkonomisk Tidsskrift**, bind 133, side 252-267.

Kærgård, Niels (1996): Den jordbrugsøkonomiske forskning, i N. Kærgård og D. Errebo Pedersen (red.) **Jordbruget og Samfundsøkonomien - en foredragssamling**, Jordbrugsforlaget, København, side 224-240.

Kærgård, Niels (1997): Karakteristiske træk ved dansk nationaløkonomi 1750-1997, **Nationaløkonomisk Tidsskrift**, bind 135, side 32-43.